

LUNDS
UNIVERSITET

Är lättläst skönlitteratur anpassad för alla?

En undersökning om lättläst
skönlitteratur för personer med svenska
som andraspråk

Svenska, Språk- och litteraturcentrum

Handledare: Sanna Skärlund

Datum: 2018-05-25

Nathalie Pålsson

Språkkonsultprogrammet

SVEK63 Examensarbete

Den här uppsatsen undersöker hur väl anpassade lättlästa texter är för personer med svenska som andraspråk. Behovet av lättlästa texter ökar ständigt och tack vare globalisering är det nu viktigare än någonsin. Med utgångspunkt i teorier om lättläst svenska samt andraspråksinlärning har jag analyserat ett kapitel ur den lättlästa versionen av Selma Lagerlöfs *Körkarlen*. Uppsatsen ämnar fylla ett kunskapsgap gällande lättläst skönlitteratur. Metoderna som använts är textanalys, en korpusundersökning samt en enkätundersökning. LL-förlaget, en del av Myndigheten för tillgängliga medier, hade en önskan att veta om deras lättlästa böcker i praktiken är anpassad för deras målgrupp: personer med olika typer av lässvårigheter. Enkätundersökningen gjordes i en SFI-klass och undersökningen visar att det finns luckor mellan LL-förlagets egna riktlinjer gällande hur lättläst litteratur ska skrivas och den lättlästa versionen av *Körkarlen* som de ger ut. Detta framgick främst i antalet ord informanterna inte förstod. Korpusundersökningen kunde också visa att många av orden som används i boken är väldigt ovanliga. Det innebär att LL-förlagets riktlinjer inte fullständigt följs i *Körkarlen*. Den lättlästa versionen av *Körkarlen* är bara ett exempel och undersökningen visar att det finns brister som är värda att uppmärksamma. Analyserna uppmärksammar att det kan finnas fler klassiker som inte når sin målgrupp och att det krävs fler studier för att undersöka hur anpassad lättläst skönlitteratur fungerar i praktiken.

Innehåll

1 Inledning	5
1.1 Syfte	6
1.2 Disposition	6
2 Bakgrund	8
2.1 LL-förlaget	8
2.1.1 LL-förlagets broschyr	9
2.1.2 Lättare (2)	10
2.2 SFI-nivå 3D	10
3 Teori	11
3.1 Lätläst	11
3.2 Tidigare forskning om andraspråksinlärning	12
3.3 LL-förlagets riktlinjer	15
4 Material	16
4.1 Körkarlen	16
4.2 Enkät	17
5 Metod	18
5.1 Metod för textanalys	18
5.1.1 LIX	18
5.1.2 Undersökning av textens lämplighet för andraspråkstalare	18
5.2 Metod för enkätundersökning	19
5.3 Korpusundersökning	20
6 Analys och resultat	22
6.1 Textanalys av <i>Körkarlen</i>	22
6.1.1 LIX	22
6.1.2 Metaforer och liknelser	22
6.1.3 Passiva verb	23
6.1.4 Kapitellängd	24
6.1.5 Bisatser	24
6.1.6 Pronomen och karaktärer	24
6.1.7 Ovanliga ord	25
6.1.8 Idiomatiska uttryck	26

6.2 Analys av enkätundersökning.....	27
7 Sammanfattning och diskussion.....	33
7.1 Vidare forskning.....	35
8 Källförteckning	37
9 Bilagor	39
9.1 Utdrag ur Körkarlen	39
9.2 Enkät	45
9.3 Figurer	47

1 Inledning

Sverige är ett litet land med stor mångfald. Sverige ser inte ut idag som det gjorde för 35-40 år sedan, vilket betyder att vi inte talar och läser som för 35-40 år sedan. Cirka en miljon människor i Sverige idag har utländsk bakgrund och det talas mellan 150 och 200 språk (Domeij & Spetz 2014:52). Och med cirka 25 000 asylsökande per år ökar behovet av lättlästa texter ständigt. För att klara av vardagen är det viktigt att man kan läsa och förstå texter i sin omgivning. Det kan handla om att läsa nyhetstexter, kunna läsa myndighetsbrev eller att tyda en tidtabell för kollektivtrafik. Globalisering bidrar till att språkinläring inte bara är viktigt, utan helt nödvändigt (Abrahamsson 2009:18).

Sverige är ett land med stor mångfald och gruppen med personer som har svenska som andraspråk har växt mycket de senaste åren. Många undersökningar (IEA, PIRLS, PISA och IEAALS) har även visat att personer med invandrabakgrund utgör en stor del i gruppen av svaga läsare (Lundberg & Reichenberg 2008:25).

I dagsläget har forskning om lättläst och klarspråk främst fokuserat på myndigheters texter. Det är viktigt att myndighetstexter går att förstås av alla och att texterna anpassas efter personer med lässvårigheter. Det är dock även viktigt för en person att ha tillgång till kultur och nöje. Abrahamsson och Bylund skriver:

För att få tillgång till ord av olika slag, dvs. såväl mindre frekventa vardagliga ord, mindre frekventa ämnesoberoende ord samt ämnesrelaterade ord, är det viktigt för inläraren att läsa olika typer av text, att både läsa för nöjes skull och för att inhämta kunskap. Detta innebär att all slags text är viktig: skönlitteratur, tidningstext och olika slag av sakprosa, t.ex. kurslitteratur (Abrahamsson & Bylund 2012:180–181).

Det har forskats mycket om lättläst de senaste åren men i forskningen saknas det tydliga användarundersökningar på olika personer med behov av lättläst (Domeij & Spetz 2014). När man skriver lättlästa texter idag skrivs de för en heterogen grupp människor, men den behandlas som om den är homogen. Riktlinjerna som finns för lättläst svenska är nämligen relativt snarlika för personer med någon form av läs- och skrivsvårigheter, personer med neuropsykologiska funktionsnedsättningar, barn samt personer med svenska som andraspråk. Riktlinjerna följs heller inte i den utsträckning de bör.

Alla människor, såväl de som har svenska som förstaspråk som andraspråkstalare, behöver ha ett stort ordförråd för att kunna förstå vad som sägs och skrivs i olika kontexter. Ju större ordförråd, desto bättre är vi på att kommunicera i olika typer av situationer som kräver olika

mycket av oss. Ett stort ordförråd är bara ett av stegen när man ska lära sig ett nytt språk och ordförrådet kan fyllas på under resten av livet, även för en infödd, men ett adekvat ordförråd spelar en avgörande roll för hur väl man lär sig ett nytt språk (Enström 2004:171).

I Sverige finns en språklag för klarspråk. Språklagen säger att det svenska språket ska vara ”vårdat, enkelt och begripligt” (SFS 2009:600). Klarspråk och lättläst utgår från liknande principer: att språket ska vara tillgängligt för alla och gå att begripa. Lättläst svenska går dock lite längre, genom att helt enkelt förenkla lite mer (Lundberg & Reichenberg 2008:65). Lättläst svenska är en begriplighetsanpassning. Lättlästa texter är inte särskilt långa, de har ett personligt tilltal, innehåller sambandsord samt undviker främmande ord, abstrakta begrepp och passiv form (Lundberg & Reichenberg 2008:8).

LL-förlaget är ett bokförlag som ger ut lättlästa böcker (både nyskrivna och omskrivningar av exempelvis klassiker) och denna uppsats ämnar hjälpa dem i deras arbete mot att bli ännu bättre och mer systematiska i sitt arbete.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att problematisera lättläst skönlitteratur och att undersöka och jämföra den med de riktlinjer som finns. Detta görs genom att undersöka hur väl LL-förlagets skönlitterära böcker fungerar för personer med svenska som andraspråk på SFI-nivå 3D (den sista nivån på SFI), med avseende på ordförrådet. Undersökningen görs med hjälp av en textanalys, en korpusanalys och en enkätundersökning. Arbetet görs på uppdrag av LL-förlaget som önskar veta om deras texter i praktiken är anpassade för deras målgrupp: personer med olika typer av lässvårigheter. För att avgränsa denna målgrupp har jag valt att fokusera på personer med svenska som andraspråk.

Undersökningen är tänkt att tillföra mer kunskap om lättläst svenska med fokus på personer med svenska som andraspråk.

1.2 Disposition

Uppsatsen kommer nu inledas med en bakgrund om LL-förlaget och SFI. I avsnitt 3 introduceras teorier om svenska som andraspråk och lättläst svenska. Materialet som använts, den lättlästa versionen av Selma Lagerlöfs *Körkarlen* och en enkätundersökning, presenteras i avsnitt 4. Metoderna som använts för att analysera materialet presenteras sedan i avsnitt 5. Dessa metoder är textanalys, en enkätundersökning som gjordes på en SFI-klass samt en korpusundersökning. Därefter presenteras analysen och resultaten i avsnitt 6. Avslutningsvis, i

avsnitt 7, diskuteras resultatet av analyserna samt vidare forskning. I avsnitt 9 är alla bilagor bifogade: kapitlet ur *Körkarlen* samt svaren på enkätundersökningen.

2 Bakgrund

När det gäller skönlitteratur är språket ofta mer oförutsägbart än i exempelvis brukstexter (Abrahamsson & Bylund 2012:175). Det skulle kunna innebära förekomster av liknelser och metaforer som man inte stöter på i bruksprosa. Lättläst skönlitteratur är därför viktig, för att personer som ännu inte kan tolka denna typ av ordförråd ändå får tillgång till skönlitteratur. I detta avsnitt presenteras information om LL-förlaget, LL-förlagets broschyr (som sammanfattar deras riktlinjer om hur man skriver lättläst skönlitteratur), en av LL-förlagets nivåer samt en kort beskrivning av SFI-nivå 3D.

2.1 LL-förlaget

LL-förlaget är en del av *Myndigheten för tillgängliga medier* och fokuserar på lättläst litteratur. Myndigheten för tillgängliga medier tillhör Kulturdepartementet och deras uppgift är att se till att alla ska ha tillgång till litteratur och samhällsinformation, oavsett vilken läsförmåga eller funktionsnedsättning man har (Myndigheten för tillgängliga medier 2018). De erbjuder talböcker, lättläst litteratur, studiedagar och konferenser. De ger även ut tre tidningar: *Läsliv*, *Vi punktskriftsläsare* och *Läsombudet*.

LL-förlaget ger ut böcker som antingen från början är skrivna på lättläst svenska, eller böcker som i efterhand skrivits om till lättläst. De har en stor variation av böcker och ger ut allt från klassiker, till dikter och faktaböcker. De arbetar nu med att bli ett ”kunskapscenter” för lättläst. Enligt dem själva har de knapphändigt material med riktlinjer och dokument om vad lättläst är, det är främst personerna som länge jobbat med lättläst som besitter stor kunskap om ämnet. Deras önskan är att bli mer systematiska i hur de dokumenterar sin kunskap. De planerar även att göra användarundersökningar på målgruppen för att sedan kunna förmedla detta till författarna som skriver lättläst.

LL-förlaget erbjuder just nu lättlästa böcker på tre nivåer:

- Lättast (1) bygger främst på att det är bilder som bär berättelsen framåt. Texterna är enkla och innehåller korta meningar och rader
- Lättare (2) innehåller en enkel och väldisponerad handling, samt välkända ord och uttryck

- Lätt (3) innehåller fler sidor, längre meningar och ovanligare ord. På den här nivån förekommer även fler bisatser och bildspråk

LL-förlaget beskriver på sin hemsida lättlästa böcker som att de har ett konkret och vardagligt språk utan att bli färglöst, har ett tydligt innehåll och har mycket luft i texten (Myndigheten för tillgängliga medier 2018).

2.1.1 LL-förlagets broschyr

LL-förlagets broschyr är utformad för författarna på förlaget och är på 16 sidor. Broschyren börjar med en introducering av förlaget och vilka deras läsare är. Dessa läsare är: personer med dyslexi, ovana läsare, vuxna som håller på att lära sig svenska, personer med intellektuell funktionsnedsättning, personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och äldre med demens (LL-förlagets broschyr s. 2). I broschyren står det att det är svårt att kategorisera läsare eftersom alla läsare är olika och har lätt och svårt för olika saker när det gäller läsning. Enligt riktlinjerna i broschyren är det viktigt att författaren är väl medveten om vem den tänkta läsaren är och att författaren skriver med ett tydligt berättarperspektiv.

I broschyren definieras deras nivåer (som beskrivits i avsnitt 2.1) och det finns även med utdrag ur böcker på respektive nivå. Ett råd som ges till författarna är exempelvis att det är viktigt att behålla originalets ton och karaktär. Det står även att det ofta är viktigt att stryka en del karaktärer och scener på grund av komplexitet. En text som hoppar för mycket i handling och mellan karaktärer kan göra läsningen mer besvärlig (LL-förlagets broschyr s.10).

Broschyren innehåller en tydlig punktlista med konkreta råd och tips. Några av dessa är:

- Använd enkla ord och aktiva verb
- Använd huvudsatser, men använd bisatser och sambandsord där det behövs
- Variera långa och korta meningar
- Undvik metaforer
- Ha en rak handling: det är svårare att följa en berättelse som hoppar för mycket

Dessa punkter stämmer väl överens med riktlinjer om lättläst svenska som presenteras i avsnitt 3.1. Det står även att det är viktigt att inte hålla fast vid en barnslig ton i lättlästa böcker som är skrivna för vuxna. För att undvika detta ska man tänka igenom ordval och ton en extra gång. Ytterligare råd i broschyren är att lättläst-författaren ska använda aktiva verb

och enkla ord, använda samma benämning av samma ord (undvik exempelvis att kalla ett hus för stugan, rucklet och huset i samma text), undvika metaforer (tydliga liknelser är bättre) och att göra en tydlig beskrivning ifall svåra ord måste användas (LL-förlagets broschyr s. 14).

I avsnitt 6 presenteras analysen som ämnar visa om de själva följer de här råden i sina böcker, specifikt i den lättlästa versionen av Selma Lagerlöfs *Körkarlen*.

2.1.2 Lättare (2)

I denna uppsats undersöks den lättlästa omskrivningen av Selma Lagerlöfs *Körkarlen*. Boken är på nivå 2 (Lättare) från LL-förlagets lättlästa böcker. Så här beskriver LL-förlaget nivå 2:

Handlingen är enkel, väldisponerad och kronologisk. Ord och uttryck är välkända, meningarna korta. Det förekommer bisatser, men mest består texten av huvudsatser. Handlingen innehåller få karaktärer, och färre person och miljöbeskrivningar än nivå tre. Kapitlen ska vara korta, ofta mellan tre och åtta sidor i den färdiga boken. Böckerna är ofta illustrerade, men bilderna kan vara färre och mindre redovisande än på nivå ett. Pocketböcker och andra korta skönlitterära böcker på nivå två saknar för det mesta illustrationer (LL-förlagets broschyr).

2.2 SFI-nivå 3D

SFI (Svenska för invandrare) är en särskild skolform för vuxna personer som invandrat till Sverige och vill lära sig det svenska språket. SFI ska ge kunskaper om det svenska samhället och det svenska språket. Kommuner är skyldiga att erbjuda denna utbildning till nyanlända vuxna invandrare (Nationalencyklopedin).

Så här står att läsa om SFI-nivå 3D på Hermods (en nationell gymnasieskola) hemsida:

Kurs i svenska för dig som har bott ett tag i Sverige och har gymnasie- eller universitetsutbildning från ditt hemland. Du får lära dig att prata svenska. Efter kursen kan du använda och förstå enklare ord, meningar och budskap. Du lär dig om det svenska samhället. Om grundläggande lagar och regler som finns i Sverige (Hermods).

Det står även att efter avslutade studier kan man prata lättare svenska och skriva, förstå och förklara enklare ord och texter (Hermods). Den här är den högsta nivån som finns på SFI-utbildningen och som informanterna i enkätundersökningen är på. Enkätundersökningen presenteras i avsnitt 6.2.

3 Teori

Uppsatsen har två utgångspunkter: Svenska som andraspråk och Lättläst. *Svenska som förstaspråk* syftar på det språk som en person tillägnat sig först, exempelvis genom att föräldrar eller andra vårdnadshavare talat och lärt ut det här språket. Att ha *svenska som andraspråk* innebär att svenska är det språket man har lärt sig, eller håller på att lära sig, efter sitt förstaspråk (Abrahamsson 2009:13). Det är dock viktigt att påpeka att infödd svenska inte är något enhetligt eller avgränsat begrepp (Ekberg 2004:260).

3.1 Lättläst

Lundberg och Reichenberg (2008) definierar lättlästa texter med hjälp av den här listan:

- De är inte särskilt långa
- De har ett personligt tilltal, dvs. en författarröst
- De innehåller omväxlande korta och långa meningar
- De innehåller ord som får meningar att hänga ihop
- De undviker långa substantiv
- De undviker främmande ord
- De innehåller tydligt förklarade orsakssamband
- De undviker passiv form
- De undviker abstrakta begrepp
- De använder praktiska exempel

Det kan dock finnas skillnader på olika typer av behov av lättläst. Som tidigare nämnts i inledningen, är personer som behöver lättläst svenska ingen homogen grupp människor. Exempelvis kan personer som har någon form av neuropsykiatrisk störning ha svårt att avkoda karaktärers känslor och uppfatta dilemman i skönlitteratur (Lundberg & Reichenberg 2008:19), medan personer med personer med ADHD kanske har svårt för långa och osammanhängande texter (Lundberg & Reichenberg 2008:18).

Personer med svenska som andraspråk kan å andra sidan ha det besvärligare med några av svenskans regler än andra. Lundberg och Reichenberg (2008) skriver att personer med svenska som andraspråk lär sig att avkoda svenska skrivna ord relativt tidigt i inläringen. Det som dessa personer kan ha svårare för är ordförståelse och meningsuppbyggnad. De skriver

även att ordspråk och metaforer kan vara problematiska att förstå. Dock ställer de sig frågan i vilken utsträckning man ska förenkla texter för personer med svenska som andraspråk och om de istället lär sig mer om de får mer tillgång till ”autentiska texter” (Lundberg & Reichenberg 2008:25).

Angående den lexikala strukturen skriver de att många, långa och abstrakta substantiv gör en text svår. Men det är inte bara substantiven, utan detta gäller även verben. I passiva verb är subjektet obestämt eller vagt, vilket motsäger hur vi säger i tal. Detta kan tänkas bli ett problem för en person som ännu inte har en fullt utvecklad språkförmåga i svenska (Lundberg & Reichenberg 2008:53). Andra saker man behöver ta hänsyn till är att den lättlästa texten bör ha högfrekventa ord och ord som är lätta att avkoda. Nyckelord bör upprepas och på lägre nivåer bör även fraser upprepas. På högre nivåer kan man sedan göra språket mer litterärt (Lundberg & Reichenberg 2008:75–76).

Danielsson skriver att antalet bisatser i en text också är ett sätt att räkna på en menings svårighetsgrad (Danielsson 1975:29). Svårare texter (så som debatttexter) har i genomsnitt 0.9 bisatser per grafisk mening.

3.2 Tidigare forskning om andraspråksinlärning

Personer med svenska som andraspråk lär sig ofta relativt snabbt att avkoda skrivna svenska ord. Det som brukar ta längre tid är meningsuppbyggnaden, samt idiom och metaforer (Lundberg & Reichenberg 2008:25). En metafor beskriver exempelvis något abstrakt med något mer påtagligt som finns i den fysiska världen. Metaforer handlar mycket om kontext, och om en person inte förstår kontexten, är det också svårt att förstå metaforen. Skillnaden mellan en liknelse och en metafor är att liknelsen visar en jämförelse. Exempelvis: ”Dina ögon var blåa som havet”. Medan en metafor hade blivit: ”Jag såg havet i dina ögon”.

Frågan tidigare forskning har ställt sig är i vilken utsträckning man ska förenkla texter för personer med svenska som andraspråk. En del hävdar att förenklade texter riskerar att fördröja deras inlärning. Lundberg och Reichenberg (2009) skriver att Long och Ross (1993) hävdade i sin forskning att om man tar bort svåra ord och formuleringar och ersätter dem med förenklingar så gör man det svårare för personerna att ta till sig ett ”naturligt” svenskt språk (Lundberg & Reichenberg 2009:72). Förenklingen, menar de, kan leda till att personer som lär sig svenska har svårare att förstå ”autentiska” texter när de senare kommer stöta på dem. De menar även att när man byter ut svårare ord mot enkla, kan detta bidra till att texten i sin

helhet blir svårare på grund av avsaknad i samband och för att de enkla orden ofta kan ha fler möjliga innebörder.

När man undersöker andraspråksinläring skiljer man på inlärningsordningar, det vill säga den ordning exempelvis olika morfem lärs in, och på utvecklingssekvenser, det vill säga en sekvens där man kan dela in utvecklingen av en viss struktur, så som negationsplacering (Abrahamsson & Bylund 2012:157). De här inlärningsordningarna är dock svårare att följa när det gäller ordförråd och lexikon. Detta tycks vara för att vi fortfarande inte vet exakt vad det innebär att ”kunna” ett ord. Det finns heller inget självklart slutstadium (det skulle i sådana fall vara när vi ”kan” *alla* ord). Ordförrådet byggs kontinuerligt upp under hela livet och är därför högst individuellt (Abrahamsson & Bylund 2012:158).

Tidigare forskning i ämnet har behandlat de som behöver lättläst som en homogen grupp. Exempelvis används det ofta fraspasst radfall för att det ska vara lättare att läsa en text. Frasanpassat radfall innebär att man kortar ner raderna så att en eller två fraser får plats på varje rad. Exempel på detta är:

David Holm störs i sin vila.
Han börjar få klart för sig att gnisslet
kommer från en verklig kärra
som åker på en gata i närheten.

(Davidsson 2008)

Enligt Domeij och Spetz (2014:54) har det visat sig att fraspasst radfall fungerar bra för personer med dyslexi som tycker att texten blir lättare att läsa, medan personer med svenska som andraspråk däremot tycker att radfallet gör det svårare att skapa ett sammanhang i texten. Detta är enligt en användarundersökning som CSN gjorde på sin hemsida. De skriver också att det är viktigt att från början utforma en svenska som kan förstås av så många personer som möjligt. För detta behövs det studier om flerspråkighet och hur man gör texter så tillgängliga som möjligt för personer med flera språk (Domeij & Spetz 2014:57).

Ingegerd Enström skriver att tolkningen av sammansättningar (idiomatiska uttryck) är svårare för någon som inte har svenska som modersmål eftersom ”sammansättningar i sin karaktär är flertydiga vad gäller den exakta relationen mellan förled och efterled [...]” (Enström 2004:188). Exempel på sådana uttryck är *att sjunka ner i dvala*, vilket ju är något bildligt och inte bokstavligt. Att *sjunka ner i dvala* beskriver ett tillstånd, eller en mental process, som är uttryckt som ett verb. Det innebär inte att kroppen fysiskt sjunker ner i något

annat som är fysiskt. Betydelsen hos idiomatiska uttryck har lexikaliserats och är ofta språkspecifika, vilket innebär att de endast har betydelse på svenska. De går inte riktigt att översätta och är därför inte transparenta. Kunskapen om de olika orden var för sig räcker då alltså inte för att kunna förstå vad uttrycket betyder (Holmegaard & Wikström 2004:555).

När det gäller det lexikala inlärandet finns det även teorier om den *receptiva* och den *produktiva kunskapen*. Enström skriver angående andraspråksinläring:

Lexikalisk kompetens omfattar såväl den receptiva som den produktiva kunskapen. Korrekt ordförståelse och korrekt ordanvändning ställer skilda krav på vilken kunskap om orden som krävs (Enström 2004:176).

Detta innebär att det är lättare att känna igen ett ord när man ser det, än att komma på ordet ur minnet. Därför brukar man säga att det receptiva ordförrådet är mycket större än det produktiva.

Man brukar även dela upp ord på avancerad språkfärdighetsnivå i tre delar: *ämnesrelaterade ord*, *mindre frekventa ämnesoberoende ord* och *mindre frekventa vardagliga ord* (Enström 2004:173). Ämnesrelaterade ord är ord som ingår i ett visst ämnes fackterminologi. Mindre frekventa ämnesoberoende ord är ord som främst förekommer i sakprosatexter, men som inte förekommer flitigt på andra ställen. Mindre frekventa vardagliga ord är exempelvis ålderdomliga ord som inte används lika ofta längre (Enström 2004:174). Enström skriver att det är viktigt att ordförrådet fylls på av fler mindre frekventa ord av olika typer och som passar in i olika typer av texter, både talspråkliga och skriftspråkliga (Enström 2004:176).

Att gissa ett ords betydelse efter hur de passar in i kontexten kan vara svårt för en person som är i ett tidigt stadie av inläringen. Det krävs exempelvis att personen ska ha god kunskap i ämnet, att antalet okända ord i texten inte får vara för stor och det krävs även att personen har ”god syntax- och ordbildningskunskap” (Enström 2004:180). Enström skriver även att för att lära sig ett ord räcker det heller inte med att endast stöta på detta ord en enda gång. Ordet behöver upprepas flera gånger och även i flera olika kontexter för att ordet så småningom ska kunna förstås (Enström 2004:180).

Det är svårt att veta hur många ord man behöver ha i sitt ordförråd för att klara sig i det svenska samhället. Forskning om andraspråksinläring säger att för att kunna läsa en dagstidning med god förståelse, bör man kunna runt 40 000 ord. Enström skriver dock att ”de 1000 vanligaste orden består av 85 % av ordmassan i en text” (Enström 2000:172). De orden

är emellertid inte särskilt tunga och skulle man endast kunna de orden, skulle läsförståelsen vara bristfällig (Enström 2004:172).

Forskare har kommit fram till att ifall man ämnar studera på ett universitet i ett annat land, på ett annat språk, bör man kunna ungefär 10 000 ord. Ämnesspecifika ord ingår dock inte i denna uträkning och antalet ord skulle därför bli mycket större. Vad som skulle vara ett rimligt antal ord att ha som mål att lära sig, är högst individuellt.

3.3 LL-förlagets riktlinjer

I LL-förlagets broschyr, samt i deras beskrivning av deras lättlästa nivå 2 (Lättare) tar de upp ett antal punkter på hur lättläst litteratur bör vara skriven. Dessa punkter innehåller riktlinjer angående

- Metaforer och liknelser
- Passiva verb
- Kapitellängd
- Bisatser
- Pronomen och karaktärer
- Ovanliga ord

Metaforer ska i stor grad undvikas och i fall där de behövs, ersättas med tydliga liknelser. Passiva verb ska undvikas, kapitellängderna ska vara mellan 3 och 8 sidor och bisatser får lov att förekomma men de bör vara få. När det gäller pronomen ska det vara en tydlig berättarröst och karaktärerna bör inte vara för många för att undvika komplexitet. Ovanliga ord bör inte användas, men om det inte går att undvika, bör de upprepas och i största mån förklaras så tydligt som möjligt (LL-förlagets broschyr).

Dessa punkter har undersökts i den lättlästa versionen av *Körkarlen*. När det gäller forskning om andraspråksinläring är det tydligt att idiomatiska uttryck är något en inlärare lär sig senare i inläringen. Därför undersöktes även idiomatiska uttryck i *Körkarlen*. Dessa punkter kommer gås igenom mer ingående i avsnitt 6.

4 Material

Materialen som använts för denna undersökning är en bok som ges ut av LL-förlaget: en lättläst omskrivning av Selma Lagerlöfs *Körkarlen* samt en enkät.

4.1 Körkarlen

Boken som valdes är en lättläst version av Selma Lagerlöfs klassiker *Körkarlen*. Följande citat från Skolverkets hemsida gällande en kurs i svenska som andraspråk motiverade valet av klassiker:

Skolan skall i sin undervisning i svenska som andraspråk sträva efter att eleven – utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur samt gärna läser på egen hand och av eget intresse [...] får möjlighet att förstå svensk skönlitteratur och svensk kultur och blir förtrogen med den värdegrund på vilken det svenska samhället vilar och även lär känna skönlitteratur från andra delar av världen (www3.skolverket.se).

Jag valde just Selma Lagerlöf också med anledning av att jag ville introducera en författare som inte bara var svensk, utan en av Sveriges största, och även kvinna.

Originalversionen av *Körkarlen* är på 107 sidor (Lagerlöf 2012 [1912]). Huvudpersonen är David Holm, en elak och alkoholiserad hustrumisshandlare som tidigt i boken dör. När han ligger död i rännstenen kommer Dödens Körkarl i en gammal hästkärra och hämtar honom. Dödens Körkarl ska visa David Holm hur hans leverne påverkat personerna i hans omgivning. Detta är ett känt tema som bland annat också förekommer i Charles Dickens "A Christmas Carol". Detta tema är även tydligt i den lättlästa versionen. Detta var en av anledningarna till att jag valde just *Körkarlen*: att jag tänkte att informanterna skulle känna igen temat.

Det valda kapitlet är kapitel 4 som, till skillnad från originalversionen vars kapitel endast är benämnda med nummer, har en beskrivande kapitelrubrik. Det här kapitlet heter "Vålnaden av en död". Kapitlet är på 10 sidor med frasanpassat radfall och innehåller 1458 ord jämfört med originalkapitlet som är 14 sidor och innehåller 5282 ord. Det är alltså tydligt att innehållet är förkortat. Detta kapitel valdes med anledning av att det gick att läsa relativt fristående från resten av boken, vilket var viktigt eftersom en avgränsning var avgörande för tiden som fanns till förfogande.

4.2 Enkät

Enkätens syfte var att undersöka ordförståelsen i en SFI-klass på orden ur utdraget ur *Körkarlen*. Enkäten är utformad som ett ordförståelsetest. Den består av åtta ordförståelsefrågor med flervalssvar. Orden ingår i ett utdrag ur den lättlästa versionen av Selma Lagerlöfs *Körkarlen* som informanterna fått läsa. Enkäten inleds med information om texten de läst: när den skrevs, av vem och även att Lagerlöf är en av Sveriges största författare. Enkäten i sin helhet är bifogad i avsnitt 9.2.

Som tidigare nämnts gjordes denna undersökning på en SFI-klass på nivå 3D. Informanterna bestod av 15 personer som har olika förstaspråk och är i olika åldrar. Eftersom forskning om andraspråksinlärning säger att ålder och förstaspråk inte ska påverka inlärningsordningen (Abrahamsson 2009:58), valde jag att inte lägga fokus på den informationen. Personer som läser på denna sista nivå ska efter avslutad kurs kunna förstå, läsa och skriva lätta svenska texter.

Abrahamsson (2009:58) skriver att den naturliga inlärningsordningen, för personer som lär sig svenska som sitt andraspråk, ser likadan ut oavsett vilket modersmål de har. Därför var det inte lika viktigt för mig vad mina informanter hade för modersmål, utan det viktigaste var att de var på samma nivå i inläringen. Detta gäller även barn respektive vuxna: de följer också samma ordning, med skillnad i inlärningshastighet och slutnivå (Abrahamsson 2009:58). Därför var heller inte åldern på mina informanter av stor betydelse.

Det tog cirka 35 minuter för samtliga informanter att läsa texten, stryka under alla ord i texten som de inte förstod och sedan svara på enkäten som bestod av ordförståelsetest med åtta ord.

5 Metod

Undersökningen gjordes med hjälp av tre metoder: textanalys, enkätundersökning samt en korpusundersökning. Textanalysen samt korpusundersökningen gjordes för att avgränsa och välja ut vad ur *Körkarlen* som skulle undersökas. Enkätundersökningen utformades med hjälp av råd ur *Att utreda, forska och rapportera* (Eriksson & Wiedersheim-Paul 2014). Enkäten gjordes för att undersöka hur väl anpassad den lättlästa versionen av *Körkarlen* var för personer med svenska som andraspråk.

5.1 Metod för textanalys

Nedan presenteras metoderna som använts för att analysera *Körkarlens* lexikala nivå. Dessa är läsbarhetsformeln LIX, samt en undersökning av riktlinjerna i LL-förlagets broschyr. LIX visar hur svåra eller lätta texter är med hjälp av uträkningar på meningslängd och ordlängd. Jag kommer även undersöka vad forskning om andraspråksinlärning säger om det lexikala inlärandet.

5.1.1 LIX

Ett sätt att jämföra svårare och lättare texter på är med hjälp av LIX (Läsbarhetsindex). LIX är en läsbarhetsformel som utvecklades på 1960-talet av Carl-Hugo Björnsson som räknar ut hur lättläst eller svårläst en text är baserat på medeltalet ord per mening och hur långa orden är (ord med fler än 6 bokstäver räknas som långa). Detta presenteras sedan med nummer där en text som får resultat under 25 räknas som en barnbok, 25-30 som en enkel text, 30-40 som normaltext/skönlitteratur, 40-50 som sakinformation, 50-60 som facktext och en text som får resultat över 60 räknas som en svår facktext vilket exempelvis är en avhandling (LIX.se).

5.1.2 Undersökning av textens lämplighet för andraspråkstalare

För att undersöka hur väl anpassad den lättlästa versionen av *Körkarlen* är för personer med svenska som andraspråk, kommer jag utgå från tidigare forskning om andraspråksinlärning och om lättläst svenska. Det som ska undersökas är listan i avsnitt 3.3 (s. 14) samt idiomatiska uttryck. En jämförelse kommer alltså göras mellan listan och det utvalda kapitlet ur *Körkarlen*.

5.2 Metod för enkätundersökning

Enkätmetoden valdes framför intervjumetoden, eftersom informationen behövdes komma in snabbt och i större mängd. Enkätsvaren var anonyma på grund av att eleverna inte skulle få känslan att enkätundersökningen var ett slags prov på hur duktiga de var.

Enkäten består av ett ordförståelsetest med flervalssvar. Denna strukturering var viktig för att det skulle underlätta hanteringen av svaren. Hade informanterna fått svara fritt vad de trodde att de olika orden betydde hade det varit svårare att hitta mönster. Det hade också varit svårare på grund av möjligheten till olika svar: ett svar en informant gett skulle kunna vara ”nästan rätt” och då hade det varit svårare att rätta.

Innan man påbörjar en undersökning finns det några riktlinjer att följa för att få ut så mycket som möjligt av sitt material: i förväg ha klart för sig vad man vill veta, vad det ska användas till och vem som ska använda det (Eriksson & Wiedersheim-Paul 2014:98). I det här fallet var det LL-förlaget som ville veta hur deras lättlästa texter fungerar i praktiken. Man ska även bestämma vilka informanter man är intresserad av och hur många (Eriksson & Wiedersheim-Paul 2014:99). En avgränsning gjordes: att informanterna skulle vara personer med svenska som andraspråk.

När det gäller enkäten utformades ett ordförståelsetest som innehåller ord från utdraget ur *Körkarlen* (se bilaga 9.1). Till dessa ord gavs sedan 4 olika svarsalternativ som kommer från samma semantiska fält, men inte är för lika varandra.

Ett exempel är detta ur enkäten (bifogat i avsnitt 9.2) där jag bad informanterna ringa in rätt svar på ordet *lasarett*. Alternativen de fick var:

- (1) Sjukhus
- (2) Hem
- (3) Bar
- (4) Restaurang

Dessa ord är alla exempel på en plats, någonting man kan vara på eller åka till: alltså inom samma semantiska fält.

Enkätundersökningen gjordes på Komvux Malmö i en klass som läser kursen Svenska för invandrare (SFI) på nivå 3D. Nivå 3D är den sista nivån när man läser SFI, vilket betyder att dessa elever kan förstå, skriva och tala lättare svenska. 15 elever dök upp på lektionen. Någon ordbok tilläts inte, eftersom undersökningen gällde just ordförståelse.

Det tog ca 35 minuter för alla att läsa texten, stryka under ord samt att därefter svara på enkätfrågorna. På tavlan skrev jag och läraren upp fyra punkter för dem att följa:

- Läs texten
- Stryk under ord som du inte förstår
- Använd inte lexikon
- Svara på enkäten

Texten de fick läsa var cirka halva kapitlet (se Bilaga 1) som undersöktes i textanalysen. Denna avgränsning gjordes för att undersökningen var tidsbestämd och det var av yttersta vikt att eleverna skulle hinna läsa hela texten samt svara på frågorna.

5.3 Korpusundersökning

För att undersöka hur vanliga eller ovanliga orden jag valt ut i det valda kapitlet var, sökte jag på dem i 112 korpusar på Språkbankens hemsida (Språkbanken 2012). En korpus är en stor samling med språklig data. Det är elektroniskt sparade ord och uttryck som går att söka på Språkbanken. Korpusarna som undersöktes är Bonniersromaner I (1976-77), Bonniersromaner II (1980-81), Norstedtsromaner (1999), Svenska Wikipedia (januari 2017), GP, Press, Webbnyheter, 8 sidor, DN 1987, Bloggmix, Diskussionsforum och Twitter. Dessa korpusar innehåller cirka 11 150 miljoner ord. Just dessa korpusar valdes med anledning av hur nya de är. Alltför gamla korpusar skulle kunna resultera i för gamla ord och därmed inte ord som informanterna stöter på idag. För att avgränsa valde jag att se ord med färre än 20 000 träffar som ovanliga. Denna avgränsning gjordes efter att jag sökte på ett mindre frekvent, vardagligt ord som förekommer i den lättlästa versionen av *Körkarlen: oväsen*. *Oväsen* fick 12 316 träffar i de valda korpusarna. Efter detta resultat ansåg jag att ord under 20 000 träffar är ovanliga.

Det är dock viktigt att påpeka att det inte är självklart att ovanliga ord per automatik är svåra. Vad som är svåra ord är olika från person till person, beroende av olika förkunskaper och erfarenheter. Anledningen till att jag valt denna typ av undersökning är på grund av att LL-förlaget nämner i sin broschyr att de i stor utsträckning inte ska använda just ovanliga ord. Jag har valt att söka på lemgram, det vill säga, ett ord med alla dess böjningar. Jag har dock även sökt på ordet med endast den böjning som förekommer i kapitlet. De gånger det är väldigt stor skillnad mellan lemgramssökningen och den enstaka böjningen kommer detta att

noteras, eftersom det torde vara lättare att gissa sig till ett ords betydelse ifall man har lärt sig en av böjningsformerna av ordet.

6 Analys och resultat

I det här avsnittet presenteras, med hjälp av en textanalys och enkätundersökning, en analys och resultat av *Körkarlen* läsbarhet för personer med svenska som andraspråk.

6.1 Textanalys av *Körkarlen*

I det här avsnittet presenteras analysen av den lättlästa versionen av *Körkarlen*. Detta görs med hjälp av LL-förlagets riktlinjer, forskning om svenska som andraspråk, en LIX-uträkning samt en korpusundersökning som sedan kommer jämföras med det utvalda avsnittet ur *Körkarlen*.

I LL-förlagets broschyr har de en punktlista med råd till författare som skriver lättläst. Denna punktlista är presenterad i avsnitt 4.1 och de råder exempelvis att undvika metaforer, undvika att ha med för många karaktärer, samt att använda vanliga och allmänt kända ord. En uppdelning har gjorts för att analysera hur innehållet verkligen ser ut. Det är uppdelat i *LIX*, *Metaforer och liknelser*, *Passiva verb*, *Kapitellängd*, *Bisatser*, *Pronomen och karaktärer*, *Ovanliga ord* samt *Idiomatiska uttryck*.

6.1.1 LIX

Kapitlet i den lättlästa versionen av *Körkarlen* har läsbarhetsindex 22, vilket innebär att den klassificeras som mycket lättläst (se avsnitt 5.1.1) Detta stämmer överens med de riktlinjer som LL-förlaget har i sin broschyr gällande lättlästa texter.

6.1.2 Metaforer och liknelser

I den lättlästa versionen påträffades ett antal metaforer i det valda kapitlet. Ett exempel på en metafor är: ”från David Holm strömmar bara ett kallt hån” (Davidsson 2008:31). Vad som är metaforiskt, eller bildligt, i den här frasen är både ordet *strömmar* och *kallt*. Ordet *strömmar* indikerar att något sker i den fysiska världen och ordet *kallt* indikerar att detta något går att känna i luften. Skulle en person med svenska som andraspråk exempelvis nyligen ha lärt sig ordet *hån* skulle det kunna vara komplicerat att förstå detta ord i samband med *kallt* och *strömmar*, ifall inte en likadan metafor finns i förstaspråket. Det förekommer även en liknelse som är relativt tydlig: ”som en säck potatis”. Det finns delar i kapitlet som kräver en färdighet

att läsa mellan raderna, samt är öppna för tolkning. Ett exempel på detta är följande stycke på sida 29 i den lättlästa versionen (Davidsson 2008). I detta stycke förekommer även fler liknelser och metaforer:

(1) Körkarlen sträcker ut handen.
David Holm ser en vattendroppe falla ner.
Droppen faller till marken rakt genom handen.

- Min kropp är ett hem för en själ,
men den är varken fast eller tung.
Den är som en bild, som du har sett i en spegel.
Nu har den stigit fram ur glaset.
Den kan bara ses av dem som ligger för döden
eller redan är döda.

Metaforerna är "[m]in kropp är ett hem för en själ" samt "[n]u har den stigit fram ur glaset". Liknelsen är "[d]en är som en bild, som du har sett i en spegel."

I det första stycket i utdrag (1) är det underförstått att Körkarlen är död. Hans kropp har inte längre någon massa och därför faller droppen genom hans hand. Nästa stycke innehåller inga metaforer (dock en liknelse på rad 3) men det är uttryckt på ett nästan poetiskt språk som inte används i andra delar den lättlästa versionen. Meningen "[n]u har den stigit fram ur glaset" är något bildligt som egentligen inte har hänt, det är snarare ett uttryck som man skulle kunna använda när man talar om spöken: att de är bakom ett glas i en annan sorts universum. Ifall detta inte är ett vedertaget uttryck, eller om man inte alls pratar så om de döda, i en annan kultur, skulle detta stycke kunna vara svårt att förstå.

I sista meningen i det andra stycket i utdrag (1) "förklaras" stycket genom att Körkarlen säger "[d]en kan bara ses av dem som ligger för döden eller redan är döda". Stycket är nästan skrivet som en gåta, där man mellan raderna ska förstå att både Körkarlen och David Holm är döda. Men om man, som sagt, inte har denna typ av ordval när man talar om de döda i en annan kultur eller på ett annat språk, är inte detta lika självklart.

6.1.3 Passiva verb

I det analyserade kapitlet förekommer inga passiva verb, vilket stämmer överens med LL-förlagets riktlinjer för hur en bok på nivå 2 ska skrivas (LL-förlagets broschyr s. 14).

6.1.4 Kapitellängd

Den lättlästa versionen av *Körkarlen* innehåller 18 kapitel. Enligt LL-förlagets broschyr ska kapitlen vara mellan 3 och 8 sidor (LL-förlagets broschyr s. 6). Detta stämmer överens med 14 av kapitlen. Två av kapitlen är längre (kapitel 4 är på 10 sidor och kapitel 5 är på 11 sidor) och två kapitel är kortare (både kapitel 12 och 16 är endast på två sidor). Detta innebär att författaren inte följer LL-förlagets riktlinjer gällande den punkten.

6.1.5 Bisatser

I LL-förlagets beskrivning av nivå 2 står det att ”bisatser förekommer” (LL-förlagets broschyr s. 6), men att texten främst ska vara uppbyggd av huvudsatser. För att undersöka detta räknades bisatserna i det valda kapitlet som visade sig vara 43 stycken i förhållande till 139 grafiska meningar. Det innebär att det är 0,3 bisatser per grafisk mening. Detta är alltså en relativt låg andel bisatser (ifall man utgår från Danielssons svårighetsgrad som nämns i avsnitt 3.1) och förhåller sig därför till LL-förlagets riktlinjer.

6.1.6 Pronomen och karaktärer

Som tidigare nämnts är omskrivningen av *Körkarlen* markant förkortad. Något som är tydligt borttaget är David Holms egna tankar. I originalversionen är det tydligt att David Holm är en mycket självupptagen person, inte bara på grund av hur han behandlar andra, utan också på sättet han pratar med sig själv och hur hans tankebanor går. Exempelvis pratar han ofta om sig själv i tredje person. Detta har tagits bort i den lättlästa versionen. I riktlinjer gällande hur man skriver lättläst nämner de att det är viktigt att ha en tydlig berättarröst (Lundberg & Reichenberg 2008). Att hans inre dialoger tagits bort verkar därför vara ett sätt att göra boken mer lättläst. I originalversionen talar David Holm ibland även om sig själv som om han är två personer. Ett exempel på detta är:

(2) ”Vi två, David”, tänker han, brukar väl inte ha någon särskild förkärlek för polisen, men om den ville passa på nu och göra slut på det här oväsendet, så skulle vi tacka den” (Lagerlöf 2012:102 [1912])

Denna inre dialog i utdrag (2) har strukits i den lättlästa versionen. I LL-förlagets riktlinjer står det att det är viktigt att skriva konkret och att inte vara för abstrakt. Troligen är denna typ av redigering gjord på grund av att det är för abstrakt.

David Holm benämns genomgående med för-och efternamn. Ibland blir han tilldelad pronomenet ”han”, men det är alltid tydligt att det är David Holm detta ”han” syftar på. När Körkarlen ser David Holm tänker han dock även på honom som *kamraten* och som *stackaren*. I LL-förlagets broschyr nämns det att för många olika benämningar av samma företeelse kan göra en berättelse för komplicerad för en person som har lässvårigheter (LL-förlagets broschyr s. 14). Detta är alltså inte fullständigt överens med LL-förlagets riktlinjer. I det här kapitlet nämns endast Georges (Körkarlen) och David Holm. I originalet refereras det dock till personer i tidigare kapitel (exempelvis Syster Edit och de två männen som mördar David Holm). I broschyren nämner de att för många karaktärer kan göra en text svårare att förstå (LL-förlagets broschyr s. 14).

6.1.7 Ovanliga ord

I det valda kapitlet påträffades ord och uttryck som det i riktlinjer för lättläst och i forskning om personer med svenska som andraspråk sägs inte är optimala. Jag fann exempelvis några idiomatiska uttryck, samt ord som inte är välkända, alternativt endast finnes i en viss kontext. Orden i kapitlet som stack ut som sällsamma är: *tömmar*, *örnnäsan*, *pipskägget*, *bedrövat*, *paltor*, *nersölad* och *dryckesbroder*. Dessa ord söktes på i korpusar och resultat ser ut som följande:

Tömmar: 464 träffar

Örnnäsa: 98 träffar

Pipskäg: 320 träffar

Bedrövat: 362 träffar

Paltor: 887 träffar

Nersölad: 281 träffar

Dryckesbroder: 87 träffar

Eftersom en gräns satts på att ord som får mindre än 20 000 träffar är ovanliga, är det tydligt i den här korpusundersökningen att dessa ord är mycket ovanliga. För att undersöka huruvida det skulle kunna finnas lättare ord att använda, sökte jag på synonymer till en del

av orden. *Paltor* som fick 887 träffar hade exempelvis kunnat bytas ut till *kläder*. *Kläder* fick nämligen över en miljon träffar i samma korpusar. Alltför många förenklingar skulle dock möjligtvis kunna hämma att en persons ordförråd utvecklas.

I den lättlästa versionen används ordet *kärra* konsekvent, medan i originalet kallas kärnan ibland för *kärra*, *åkdonet* och *torgkärra* (Lagerlöf 2012 [1912]). Eftersom LL-förlaget nämner att olika benämningar för samma företeelse kan vara för komplicerat för personer som behöver lättläst svenska (LL-förlagets broschyr s. 14) är detta är alltså en tydlig begriplighetsanpassning författaren har gjort. Ordet *tömmar*, som enligt korpusundersökningen var ett ovanligt ord, har blivit märkbart förändrat från originalversionen: "[...] seldom, som är snörstumpar och björkvidjor och prydda med smutsiga garntofsar" (Lagerlöf 2012 [1912]:104). Detta visar på en betydande omskrivning, men om den är tillräcklig presenteras i avsnitt 6.2.

En del av orden är inte bara ovanliga i korpusarna som undersöktes utan är även sammansättningar (*örnnäsa*, *pipskägg*, *dryckesbroder*). Eftersom teorier om andraspråksinlärning säger att sammansättningar är svåra för personer som lär sig svenska (Enström 2004:188), torde dessa ord vara ännu besvärligare att förstå. Dessa ord inkluderades i enkäten och resultatet av denna presenteras i avsnitt 6.2.

6.1.8 Idiomatiska uttryck

Idiomatiska uttryck är (som tidigare nämnts i avsnitt 3.2) besvärliga för personer med svenska som andraspråk att förstå, bland annat på grund av att de inte är genomskinliga. I detta kapitel av *Körkarlen* påträffades ett antal idiomatiska uttryck. Exempel på detta är:

- *faller ner i dvalan*
- *blir han sitt gamla jag*
- *sätta dig emot detta*
- *ta dig i akt*
- *komma till sans*

Vad som gör dessa uttryck ogenomskinliga är att deras betydelse inte är tydlig endast genom ordens betydelse för sig. Att *falla ner i dvala* innebär inte att kroppen fysiskt sjunker ner i något fysiskt. Det är snarare ett tillstånd som är uttryckt som ett verb. Det samma gäller de andra uttrycken: de är snarare mentala processer än någonting som görs i den fysiska världen. Att *bli sitt gamla jag* indikerar inte att någon blir sig själv när den blir gammal, utan att

personen, rent mentalt, går tillbaka till en person som den varit förut. När någon *sätter sig emot något* betyder inte detta att personen fysiskt sätter sig mittemot något, utan att personen, igen rent mentalt, är emot något. När man ska *ta sig i akt* och *komma till sans* antyder detta att en person "tar tag" i sitt psyke, genom att skärpa till sig, inte att personen fysiskt ska ta något eller komma någonstans.

Två av de här uttrycken inkluderades i användarundersökningen för att undersöka om eleverna på SFI förstod dem i sitt sammanhang. Dessa var *att komma till sans* och *falla ner i dvala*. I kommande avsnitt presenteras och analyseras resultatet av enkätundersökningen.

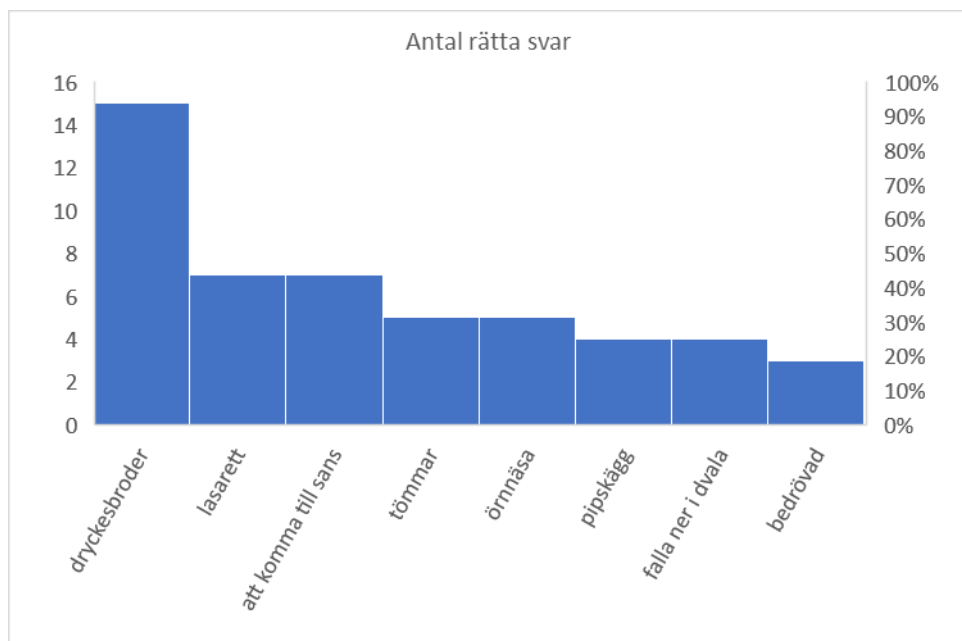
6.2 Analys av enkätundersökning

Enkäten började med en allmän fråga: "Är texten lätt att förstå?" Till denna fråga fick de tre svarsalternativ:

- Ja, texten är lätt
- Nej, texten är svår
- Nej, texten är jättesvår

33 % svarade att texten är lätt, 60 % att den är svår och 7 % att den är jättesvår. Orden på enkäterna valdes ut från utdraget ur *Körkarlen* som de fick läsa först. Till dessa ord fick de fyra svarsalternativ. De utvalda orden är:

- *dryckesbroder*
- *lasarett*
- *att komma till sans*
- *tömmar*
- *örnnäsa*
- *pipskägg*
- *falla ner i dvala*
- *bedrövad*

Figur 1: Antal rätt svar på orden i enkätundersökningen. Figuren visar både antal rätt svar samt resultatet i procentform. Se Bilaga 9.3 för informationen i listform.

Figur 1 visar hur många informanter som svarade rätt på respektive ord. *Dryckesbroder* (8) fick endast 87 träffar i korpusundersökningen vilket indikerar att det är ett mycket ovanligt ord. Samtliga informanter fick dock rätt på ordet i enkäten. Detta skulle kunna vara för att de hört ordet förut, alternativt att de förstod ordet i sin kontext. Det framgår i texten att David Holm dricker mycket alkohol, vilket yttras i det här stycket när Körkarlen talar till David Holm:

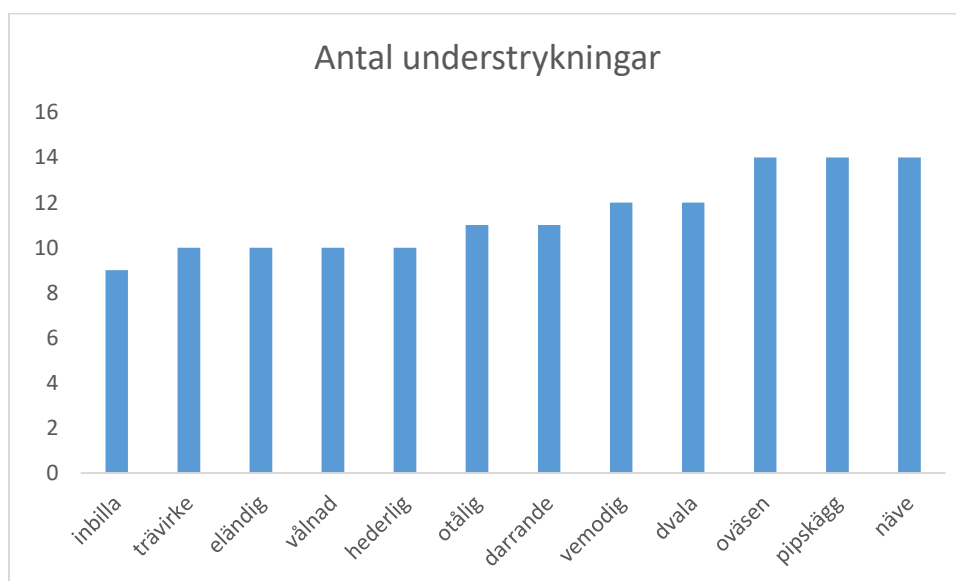
(3) Du och din hustru var duktiga, båda två.
 Ni levde ett gott liv. Sedan träffade du mig.
 Det var jag som lockade bort dig
 från den rätta vägen.
 Det var jag som lärde dig alla dåliga vanor!
 Det var jag som gjorde spriten till din bästa vän!

(Davidsson 2008:28)

Ordet som flest informanter fick fel på var *bedrövad*. Tre av informanterna svarade rätt, fem av dem valde alternativet *död*, sex av dem valde alternativet *trött* och en av dem svarade inte på frågan. Ordet *bedrövat* (böjningen som var med i utdraget de fick läsa) fick 362 träffar i korpusundersökningen. Lemgrammet *bedrövad* fick 7 809 träffar. Synonymen *ledset* fick dock 10 425 träffar (lemgrammet *ledsen* fick 896 248 träffar i korpusarna och går därmed

långt över min gräns på 20 000 ord) vilket innebär att det ordet är betydligt mycket vanligare än *bedrövat*. Hade författaren istället valt att använda ordet *ledset* är det större chans att informanterna förstått ordet. Denna information (se Figur 1) indikerar att texten är svår på lexikal nivå. Ifall alla informanter slumpmässigt valt svar, hade detta gett ett P-värde, *probability*, på 0,25, det vill säga 25 % chans att det blir rätt svar. Men som tidigare nämnts i avsnitt 3.2 (s.13) är det mycket som krävs för att en person ska kunna gissa ett ords betydelse. Det krävs bland annat att personen ska ha god kunskap i ämnet och att antalet okända ord i texten inte får vara för stort. I det här fallet visar undersökningen att texten hade för många okända ord vilket presenteras på s. 28-29.

Texten informanterna fick läsa innehöll 969 ord (ungefär hälften av utdraget som textanalysen gjordes på). När informanterna fick läsa utdraget ur *Körkarlen* uppmanades de att stryka under alla ord som de inte förstod. För att avgränsa, valde jag sedan ut de ord som nio eller fler informanter strukit under, för att sedan söka på dessa i korpusarna jag tidigare använt (se avsnitt 5.1.1). Detta resulterade i 12 ord: *inbilla*, *trävirke*, *eländig*, *vålnad*, *hederlig*, *otålig*, *darrande*, *vemodig*, *dvala*, *oväsen*, *pipskägg* och *näve*.

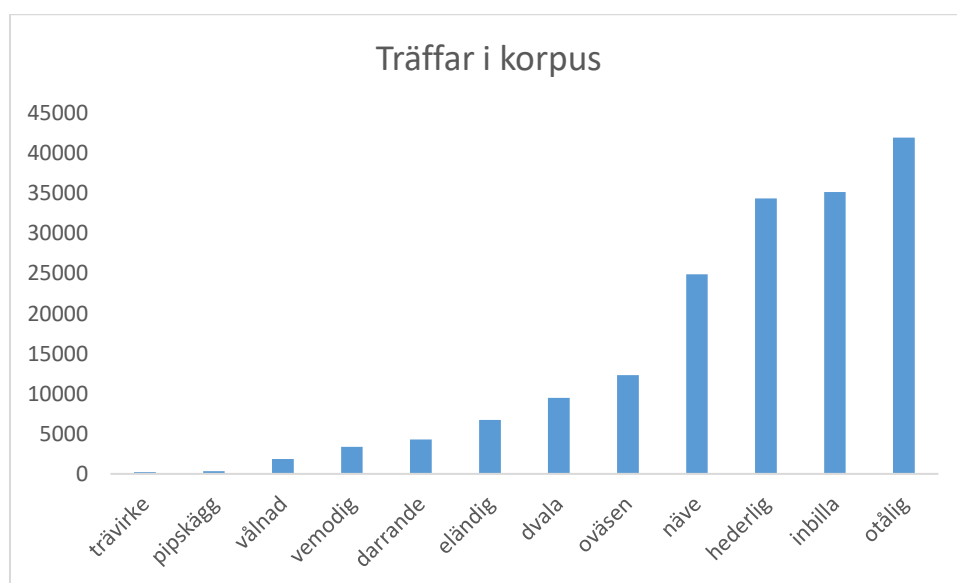

Figur 2: De orden nio eller fler informanter strök under i utdraget ur *Körkarlen*

Av orden som användes i enkäten var det endast två av dem som nio eller fler informanter strök under i den löpande texten. Dessa ord var *dvala* (som i den löpande texten är det idiomatiska uttrycket *falla ner i dvala*) och *pipskägg*. Andra ord som majoriteten av informanterna svarade fel på i enkäten, men majoriteten inte strök under i den löpande texten var *lasarett*, *tömmar* och *örnnäsa*. Detta skulle kunna bero på att de förstått orden i sin kontext.

Ordet *vålnad* fick 1845 träffar i korpusarna och hade istället kunnat bli benämnt som *spöke* vilket fick 24 780 träffar i korpusarna, det vill säga, ett betydligt vanligare och mer välkänt ord. Av de här orden är det 66 % som fått under 20 000 träffar i korpusarna (vilket satts som gräns för att ett ord ska vara ovanligt).

Fyra av orden (33.33 %) som nio eller fler informanter strök under fick fler än 20 000 träffar i korpusarna. Dessa ord var *näve*, *otålig*, *hederlig*, och *inbilla*. Ordet *oväsen* fick 14 understrykningar (av 15 informanter) och lemgrammet fick 12 316 träffar i korpusarna. Enligt min avgränsning på 20 000 träffar, är detta ett ovanligt ord. Dock stod ordet *oväsen* i bestämd form i texten (*oväsendet*) vilket endast fick 1447 träffar i korpusarna. Detta indikerar att ordet i bestämd form är ovanligare, och möjligtvis därför svårare. I svenskan skiljer vi på obestämd och bestämd form, vilket de flesta europeiska språk även gör. En typologisk undersökning har visat att bestämd form endast förekommer i 1/3 av världens språk och att endast 8 % av dessa språk har både bestämd och obestämd form (Philipsson 2004:126). Detta skulle kunna förklara varför ordet var svårt för informanterna.

Figur 3: Antalet korpusträffar på orden från Figur 2

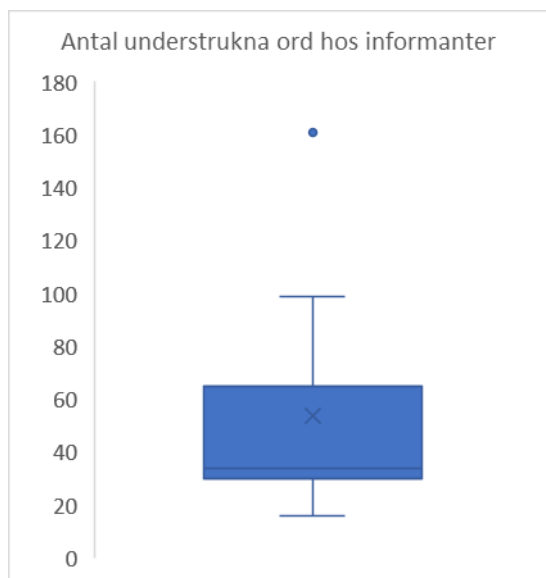
Om informanterna inte strukit under ett ord i den löpande texten, men sedan fått fel på det i enkäten, kan detta bero på att de förstätt ordet i sin kontext. Det är tydligt att informanterna i stor utsträckning har strukit under olika många ord. Detta skulle kunna bero på att de har olika mål med att lära sig svenska. Enligt läraren studerar en del av eleverna mer än andra, kanske har en svensk partner och har som mål att bosätta sig i Sverige för en längre tid. Andra elever är i Sverige på ett tidsbestämt kontrakt och använder främst engelska på jobbet och privat.

Detta skulle kunna förklara skillnaderna i antalet understrukna ord. En slutsats går ändå att dra: att samtliga informanter strök under ett stort antal ord. Informanten som strök under minst antal ord strök under 16 ord och informanten som strök under flest strök under 161 ord (se Bilaga 9.3).

Som nämnts i avsnitt 3.2 (s. 13) är ämnesrelaterade ord viktiga att lära sig när man ämnar studera på högre nivå inom ett visst ämne (Enström 2004:173). Mindre frekventa ämnesoberoende ord skulle man kunna säga är *trävirke* och *vålnad*. De återkommer alltså inte bara inom ett visst ämne, men de är inte frekventa (som tydligt går att se i korpusundersökningen).

Orden som nio eller fler av informanterna strök under, skulle kunna klassas som mindre frekventa vardagliga ord. Det är exempelvis personbeskrivande adjektiv så som *eländig*, *vemodig* och *hederlig*. De här orden är relativt vardagliga, men det är inte ord man använder eller stöter på varje dag.

Figur 4 (nedan) visar median- och medelvärde på antalet ord informanterna strök under (se Bilaga 9.3 för resultatet i listform). Den blå ”boxen” står för 50 % av informanterna. Dessa informanter förstår inte vart femtonde ord upp till vart 30:e ord. Medelvärde på antalet understrukna ord i texten är 53,6 och medianen ligger på 34. Värdena visar dock på ett extremfall: en informant strök under 161 (markerat som en liten cirkel i Figur 4). Denna informant förstår inte vart sjätte ord. Det är denna informant som påverkat resultatet av medelvärdet. När det gäller oförståelse av orden ligger medianen på en oförståelse av orden på vart artonde ord och medelvärdet på vart 28:e ord.

Figur 4: Median- och medelvärde på antalet understrukna ord hos informanterna. Krysset i boxen står för medelvärdet och strecket i boxen står för medianen.

I den första frågan angående om texten var lätt, svår eller jättesvår svarade 33 % att texten är lätt, 60 % att den är svår och 7 % att den är jättesvår. Det var alltså fem informanter som svarade att texten var lätt. På grund av informanternas anonymitet går det inte att säga om denna information (hur många som tyckte att texten var lätt respektive svår) går ihop med hur många ord respektive informant strök under.

I nästa avsnitt sammanfattas undersökningen och vidare forskning om lättläst skönlitteratur diskuteras.

7 Sammanfattning och diskussion

Syftet med uppsatsen var att diskutera och problematisera lättläst skönlitteratur genom att utvärdera hur riktlinjer tillämpas samt att undersöka huruvida LL-förlagets lättlästa böcker är anpassade för personer med svenska som andraspråk. Undersökningen gjordes på uppdrag av LL-förlaget med utgångspunkt i att de ville veta om deras böcker i praktiken är anpassade för deras målgrupp. Jag valde att avgränsa denna målgrupp till personer med svenska som andraspråk. Det första materialet som användes var en lättläst version av Selma Lagerlöfs *Körkarlen*. Analyserna visade att många omarbetningar har gjorts från originalversionen till den lättlästa versionen. Den är exempelvis betydligt förkortad och en del karaktärer, händelser och samtal har strukits ur berättelsen. I LL-förlagets broschyr (se avsnitt 3.3) står det att många karaktärer och händelser bör strykas i lättlästomskrivningar eftersom för många kan göra en bok svårare att förstå. Det är också tydligt att författaren bytt ut många ålderdomliga ord. Analysen visar dock att omskrivningarna inte är tillräckliga, då det visade sig att informanterna i stor utsträckning inte förstod många av orden.

Ett annat mål med uppsatsen var att bidra med kunskap om lättläst svenska för andraspråkstalare. Detta mål uppfylldes med hjälp av användarundersökningen samt korpusundersökningen. Uppsatsen visar att ord som hade få träffar i korpusarna var också svåra för personerna som fick läsa utdraget ur den lättlästa versionen av *Körkarlen*.

Det framgår av textanalysen att den lättlästa omskrivningen inte är fullständigt anpassad för lättläst svenska. Detta går exempelvis att se på listan om LL-förlagets egna riktlinjer om lättläst svenska i avsnitt 5.1.3 (s. 17). Författaren av boken jag analyserat följer riktlinjerna på listan förutom när det gäller metaforer och liknelser, ovanliga ord och kapitellängderna, vilket alltså bara är hälften av punkterna. Författaren har heller inte följt riktlinjer och teorier om andraspråksinlärning. Exempel på detta (från s. 12-13 i avsnitt 3.2) är att hon använt idiomatiska uttryck samt att hon inte upprepat svåra ord. I användarundersökningen (avsnitt 6.2) är det tydligt att idiomatiska uttryck var svåra för informanterna. Det var endast 47 % som hade rätt på det idiomatiska uttrycket *att komma till sans* och 27 % som fick rätt på *falla ner i dvala*.

Att många av orden var ovanliga blev tydligt redan i korpusundersökningarna där jag sökte på åtta ord som förekom i texten. Av användarundersökningen framgick det även att det förekom betydligt fler ord i texten som var svåra att förstå än endast de åtta jag valt ut. Efter att informanterna fick stryka under alla ord i texten som de inte förstod, visade det sig att det var 12 ord i texten som nio informanter eller fler inte förstod (se Figur 2). Figur 3 visar hur

många träffar orden fick i korpusarna. Resultatet i Figur 2 och Figur 3 indikerar alltså att texten är svår på lexikal nivå.

På grund av tidsbrist samt svårigheter att få ett möte med en SFI-klass, var det inte möjligt att göra en större användarundersökning med fler informanter. Fler informanter hade behövts för att dra några generella slutsatser om svårighetsgraden på LL-förlagets lättlästa version av *Körkarlen*. Med detta sagt går det ändå att dra slutsatsen att texten var svår för just de här informanterna, vilka ju är en del av LL-förlagets användare och som LL-förlaget ger ut böcker för.

Som även nämnts i avsnitt 2.1.1 (s. 8) är LL-förlaget medvetna om att det är svårt att kategorisera läsare eftersom de är så olika. De skriver dock att det är viktigt för författaren att de har en tänkt läsare i åtanke och då skriver med ett tydligt berättarperspektiv. Eftersom jag endast analyserat en av böckerna på LL-förlaget, skulle det kunna vara så att andra av deras böcker är mer anpassade för personer med svenska som andraspråk.

Eftersom informanterna var anonyma har jag inte tillgång till någon koppling mellan hur informanterna svarade på om texten var lätt respektive svår och hur många ord respektive informant strök under (se Figur 4). Vad som hade varit intressant med denna information är att se hur informanternas självbild av hur mycket svenska ord de förstår stämmer överens med deras svar på enkäten och hur många ord de strök under.

Det är även viktigt att nämna att ifall informanterna inte hade fått flervalssvar på enkäten, så hade resultatet blivit annorlunda. Ännu fler informanter hade möjligtvis angett fel svar på orden och resultatet hade då visat att texten var ännu svårare.

Eftersom denna undersökning gjordes på uppdrag av LL-förlaget, återstår det att sammanfatta vad de kan ha för nytta av den här undersökningen. LL-förlaget har just nu endast tre nivåer (Lätt, Lättare, Lättast) på sina böcker och det är svårt att dela in personer med lässvårigheter i endast tre nivåer. Detta eftersom det finns så många olika typer av lässvårigheter: personer med dyslexi, ovana läsare, vuxna som håller på att lära sig svenska, personer med intellektuell funktionsnedsättning, personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och äldre med demens (LL-förlagets broschyr s. 2). Bara när det gäller personer som har svenska som andraspråk, så är SFI-kurser uppdelade i fyra nivåer (A–D).

Ett vidare tips till LL-förlaget är att för att säkerställa att orden i deras böcker verkligen är vanliga, skulle de kunna göra korpusundersökningar. Majoriteten av orden som informanterna hade svårt för, visade sig också ha lägre träffar i korpusarna. Jämförelserna som gjordes i avsnitt 6.1 och avsnitt 6.2 mellan ordet *paltor* respektive *kläder* samt *bedrövat/bedrövad* respektive *ledset/ledsen* visar att förenklade synonymer kan göra stor skillnad på hur

förekommande och därmed vanligare ord förstås. Som nämns i avsnitt 3.1 (s. 11) är det en del forskare som har åsikten att man inte bör byta ut svårare ord till enkla på grund av att det kan göra sambandet i texten mer komplicerat och även för att enkla ord kan ha flera betydelser. Men i fallet med de ovan analyserade orden, tror jag inte att varken sambandet eller betydelsen hade missförståtts ifall ordet bytts ut mot det med fler träffar i korpusarna.

Frågan är hur LL-förlagets författare arbetar i dagsläget när de väljer att ta bort, behålla eller skriva om olika ord. Gällande de orden som informanterna inte förstod, men som ändå hade över 20 000 träffar i korpusarna (se s. 30), skulle det kunna vara så att orden faktiskt är vanliga och att LL-förlaget därför följt sina egna riktlinjer, men att deras nivåer inte är anpassade efter användarna. Men eftersom informanterna är på den sista nivån på SFI (då eleverna ska kunna förstå, skriva och prata lättare svenska) och LL-förlagets bok är på nivå 2 är det dock troligast att LL-förlaget haft för avsikt att personer på denna inlärningsnivå ska kunna förstå boken.

Som nämndes i avsnitt 3.2 (s. 13-14) är det svårt att veta hur många ord man behöver ha i sitt mentala lexikon för att klara sig i samhället. Som Enström (2000:172) skriver består de 1000 vanligaste orden av 85 % av ordmassan i en text. Hon skriver även att de orden inte är särskilt innehållsrika och att en ordförståelse av endast dessa ord skulle göra läsförståelsen bristfällig. Det är högst individuellt hur många ord (och även vilka ord) en person behöver kunna, men teorier om läsförståelse menar att det viktigaste är att lära in så många mindre frekventa vardagliga ord som möjligt.

7.1 Vidare forskning

Jag är medveten om att ifall samma undersökning gjorts på en annan grupp informanter på samma SFI-nivå skulle resultatet ha kunnat se annorlunda ut. Undersökningen och textanalysen kan dock visa att texten är svår på lexikal nivå (ett stort antal ovanliga ord och idiomatiska uttryck). Samma undersökning hade kunnat göras på en större grupp informanter och det hade då kunnat vara lättare att dra slutsatser. 15 informanter är alldeles för lite för att dra slutsatser gällande om texten skulle vara svår för majoriteten av alla personer med svenska som andraspråk.

Vidare undersökningar i ämnet som hade varit intressanta och viktiga är sådana som främst fokuserar på symbolism och metaforer, eftersom skönlitteraturen är full av symbolism. Något annat som hade kunnat undersökas är hur stor skillnad det är på de olika författarnas omskrivningar. Eftersom LL-förlaget har en broschyr med riktlinjer, borde det inte vara någon

större skillnad. Vad som hade behövts är en mer omfattande broschyr eller dokument med fler och tydligare riktlinjer och exempel på hur man skriver lättläst.

För att undersöka om ord som används i en omskrivning av en klassiker fortfarande är för ålderdomliga, skulle man kunna göra en speciell korpusundersökning på de orden. Ifall man endast skulle välja ”moderna” korpusar, så som Twitter och Bloggmix, så hade man kunnat få en aning om orden fortfarande används i vardagligt tal.

En sak som tål att tänkas på då man översätter eller skriver lättlästa böcker på svenska är teorin om ämnesrelaterade ord, mindre frekventa ämnesoberoende ord och mindre frekventa vardagliga ord som nämns i avsnitt 3.2 (s. 13). Mindre frekventa vardagliga ord *bör* läras in av personer med svenska som andraspråk, men som också tidigare nämnts i avsnitt 3.2, krävs det då att ordet upprepas ett flertal gånger och i olika typer av kontexter. Detta skulle kunna vara ett råd som LL-förlaget kan inkludera i sin broschyr för författarna som skriver lättläst svenska.

För att utveckla detta arbete med användarundersökningar på lättlästa texter, behöver man göra fler och större användarundersökningar, även på andra grupper än personer med svenska som andraspråk. Att göra användarundersökningar på personer med fler än en typ av lässvårighet (exempelvis en person med svenska som andraspråk som även har dyslexi) är också viktigt för att kunna gå vidare och för att göra skönlitteratur mer tillgänglig för *alla* människor.

8 Källförteckning

Abrahamson, Niclas (2009). *Andraspråksinläring*. Studentlitteratur: Lund

Abrahamsson, Niclas och Bylund, Emanuel. Andraspråksinläring och förstaspråksutveckling i en andraspråkskontext. I: Hyltenstam, Kenneth, Axelsson, Monica och Lindberg, Inger (red). *Flerspråkighet – en forskningsöversikt* (2012). Vetenskapsrådets rapportserie. 5:2012.

Danielsson, Sylvia (1975). *Läroboksspråk: en undersökning av språket i vissa läroböcker för högstadium och gymnasium*. Umeå

Davidsson, Cecilia (2008). *Körkarlen* (Lättläst). LL-förlaget: Stockholm

Domeij, R. & Spetz, J. Begripliga myndigheter på nätet. Hur skapar man tillgänglighet för alla i ett flerspråkigt samhälle? I: Lindström m.fl. (red.) *Svenskans beskrivning 33* (2014), s. 52–62. Helsingfors universitet

Ekberg, Lena. Grammatik och lexikon i svenska som andraspråk på nästan infödd nivå. I: Hyltenstam, Kenneth och Lindberg, Inger (red). *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2004), s. 259-276. Studentlitteratur: Lund

Enström, Ingegerd. Ordförråd och ordinläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare. I: Hyltenstam, Kenneth och Lindberg, Inger (red). *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2004), s. 171-195. Studentlitteratur: Lund

Eriksson, Lars Torsten & Wiedersheim-Paul, Finn (2014). *Att utreda, forska och rapportera*. Liber AB: Stockholm

Hermods. SFI kurs 3D. <http://www.hermods.se/utbildning-tjanster/sfi-kurs-3d-hermods/> (Hämtad 2018-05-07)

Holmegaard, Margareta och Wikström, Inger. Språkutvecklande ämnesundervisning. I: Hyltenstam, Kenneth och Lindberg, Inger (red). *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2004), s. 539-572. Studentlitteratur: Lund

Lagerlöf, Selma (2012). *Herr Arnes Penningar och Körkarlen*. Pocketutgåva, Första tryckningen. ScandBook AB: Sverige

<http://www.lix.se> (Hämtad 2018-03-19)

LL-förlaget. *Att skriva lättläst – en guide från LL-förlaget* (broschyr på 15 sidor).

Lundberg, Ingvar & Reichenberg, Monica (2008). *Vad är lättläst?*. Specialpedagogiska skolmyndigheten

Myndigheten för tillgängliga medier. *Vad är lättlästa böcker?* <http://www.ll-forlaget.se/hem/vad-ar-lattlasta-bocker> (Hämtad 2018-03-19)

Myndigheten för tillgängliga medier. *Om oss*. <https://www.mtm.se/om-oss/> (Hämtad 2018-05-07)

Nationalencyklopedin, SFI. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/sfi> (Hämtad 2018-05-07)

Philipsson, Anders. Svenskans morfologi och syntax i ett andraspråksperspektiv. I: Hyltenstam, Kenneth och Lindberg, Inger (red). *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2004), s. 117-151. Studentlitteratur: Lund

Skolverket. <https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/grundskola2000/subjectkursinfo.htm?subjectCode=SV2000&tos=gr2000> (Hämtad 2018-04-20)

Språkbanken. <https://spraakbanken.gu.se/korp/>. (Hämtad 2018-05-10)

SFS 2009:600. Språklagen

9 Bilagor

Den första bilagan är texten ur den lättlästa versionen av Selma Lagerlöfs *Körkarlen*, som informanterna i SFI-klassen fick läsa. Den andra bilagan är enkäten som delades ut till samma elever efter att de fått läsa texten. Bilaga 9.3 visar resultatet av svaren på enkäterna i listform.

9.1 Utdrag ur Körkarlen

Strax efter midnatt skär
ett vasst gnisslande genom luften,
ett olycksbådande ljud som väcker ångest.

Som tur är kan ljudet inte höras av alla,
det kan bara höras av en enda människa.
Den människan är David Holm,
som ligger på marken och kämpar
för att komma till sans.

Gnisslandet väcker honom.
Först tror han att det är en fågel som skriker,
sedan far en tanke genom hans huvud.
Det är dödskärran!

Jag inbillar mig förstås, tänker han
och sjunker ner i dvalan igen.

Men det envisa gnisslet slutar inte.

David Holm störs i sin vila.
Han börjar få klart för sig att gnisslet
kommer från en verklig kärra
som åker på en gata i närheten.

David Holm vill resa på sig och gå sin väg,
så att han slipper från oväsendet.

Han tycker att han mår riktigt bra nu,
han varken fryser eller är matt längre.

Han försöker vända sig på rygg,
men då händer något märkligt.

Kroppen lyder honom inte,
den är fullkomligt stilla.

Inte ett finger kan han röra.

Under tiden har det hemska gnisslandet
kommit närmare. David Holm hör också
hur det knakar i trävirket

och hur hästen slinter mot gatstenarna.

Till hans stora förvåning viker kärran
av från gatan och kör in på kyrkogården.

Den är på väg mot honom!

Äntligen kommer hjälpen!

Den gamla kärran närmar sig verkligen,
men den rör sig mycket långsamt.

David Holm börjar bli otålig.

Den borde varit framme vid det här laget,
tänker han.

Vad är det egentligen för kärra
som är på väg till kyrkan mitt i natten?
Kusken är kanske full och har kört vilse.

Vagnen kommer rakt emot David Holm.

Ska han bli påkörd istället för räddad?

Men så stannar kärran. Och nu ser han
vad det är han har legat och väntat på.

Det skrämmer honom nästan från vettet.

Det första han ser är ett gammalt hästhuvud
som vänder sitt blinda öga mot honom.
Sedan kommer framdelen av hästen,
om bara har en kort stump kvar av ena benet.
Så syns hela den eländiga hästen,
hela den eländiga kärran.

Körkarlen sitter på sitsen.
Han håller ett par tömmar,
som bara består av knutar.
Luvan är nerdragen över ögonen
och kroppen är krokig av en trötthet
som aldrig kan vilas bort.

Synen är så skrämmande
att David Holm tror att han ska bli tokig.
Men så får han se körkarlens ansikte
och det lugnar honom.
Det är ju Georges! tänker han.
Nog har han konstiga kläder på sig,
men jag känner igen honom.

David Holm vill hälsa på sin gamle vän,
men kan varken öppna munnen
eller sträcka fram handen. Det är bara
tankarna i hans huvud som kan röra sig.
Han har inte träffat Georges på ett helt år,
han trodde att den gamle kamraten var död.
Han lär ju ha dött på själva nyårsafton.

Det kan inte vara sant, tänker David Holm.
För detta är Georges livs levande,

hans gamla kamrat och dryckesbroder.
Han känner igen honom på örnnäsan
och pipskägget.

David Holm tror att kamraten skämtar,
att han har klätt ut sig för att skrämmas.

Det är typiskt Georges, tänker David Holm,
han har alltid gillat upptåg. Men det är konstigt
att han vågar klä ut sig till Dödens körkarl,
som han alltid varit så rädd för.
Och hur kunde Georges veta
att jag och kamraterna satt här utanför kyrkan?

Körkarlen kliver ur kärran
och går fram till David Holm.
Han betraktar allvarligt den liggande.
Ännu vet Georges inte vem han har framför sig.
Han tycker synd om stackaren på marken.

Så lutar han sig ner över mannen,
och i nästa ögonblick känner han igen kamraten.
Åh nej, tänker han,
det är David Holm som ligger här!
Av allt i världen hade jag velat slippa detta!

Bedrövad faller han på knä framför den liggande.

- Om jag bara hade kunnat varna dig!

Under hela detta år har jag önskat
att du skulle ta dig i akt!

Han fortsätter med darrande röst:

- Allt är mitt fel, David!

Om du inte hade råkat ut för mig

skulle du fortfarande ha levt ett hederligt liv.
Du och din hustru var duktiga, båda två.
Ni levde ett gott liv. Sedan träffade du mig.
Det var jag som lockade bort dig
från den rätta vägen.
Det var jag som lärde dig alla dåliga vanor!
Det var jag som gjorde spriten till din bästa vän!

David Holm har hittills varit på gott humör,
men nu börjar han bli irriterad.
Han vill att Georges ska sluta med sitt skämt
och köra honom till lasarettet istället.

Körkarlen ser vemodigt på honom och säger:

- När jag har kommit till en sjuk,
är det redan för sent. Du vet mycket väl
att jag som talar till dig inte är en levande.
Jag är död, men du vill inte erkänna det.

Han pekar bort mot den usla kärran:

- I den färdas ingen levande!

David Holm tittar på kärran
och ser något han inte kan förklara.
Rakt igenom kärran ser han träd.
Kärran är genomskinlig.

Körkarlen sträcker ut handen.

David Holm ser en vattendroppe falla ner.
Droppen faller till marken rakt igenom handen.

- Min kropp är ett hem för en själ,
men den är varken fast eller tung.
Den är som en bild, som du har sett i en spegel.

Nu har den stigit fram ur glaset.

Den kan bara ses av dem som ligger för döden
eller redan är döda.

David Holm ger upp sitt motstånd.

Han ser sanningen rätt i ögonen.

Det är vålnaden av en död, som talar till honom.

Och hans egen kropp är en död kropp.

När han förstår detta börjar han darra av ilska.

Jag vill inte vara död! tänker han.

Jag vill inte vara ett ingenting.

Jag vill ha en näve, som jag kan slå med,

och en mun som jag kan dricka med!

9.2 Enkät

Texten ni har läst är ur en bok av den svenska författaren Selma Lagerlöf. Selma Lagerlöf är en av de största författarna som Sverige har haft. Den här boken skrev hon 1912 och det var den 14:e boken hon skrev. Hon var 54 år när hon skrev den. Svara gärna på de här frågorna!

Är texten lätt att förstå? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Ja, texten är lätt
- (2) Nej, texten är svår
- (3) Nej, texten är jättesvår

Vad betyder *tömmar*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Sätet som du sätter på hästen
- (2) Det som hästens hår sätts upp med
- (3) Täcket över hästens rygg
- (4) Rep som du styr hästen med

Vad betyder *örnnäsa*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) En fågels näsa
- (2) En stor näsa
- (3) En liten näsa
- (4) En fin näsa

Vad betyder *pipskägg*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Spetsigt skägg
- (2) Fult skägg
- (3) Rött skägg
- (4) Mjukt skägg

Vad betyder *falla ner i dvala*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Dö
- (2) Somna
- (3) Svimma
- (4) Gråta

Vad betyder *dryckesbroder*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Lillebror
- (2) Storebror
- (3) En vän man dricker alkohol med
- (4) En vän man dricker kaffe med

Vad betyder *bedrövad*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Glad
- (2) Ledsen
- (3) Trött
- (4) Död

Vad betyder *lasarett*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Sjukhus
- (2) Hem
- (3) Bar
- (4) Restaurang

Vad betyder *att komma till sans*? Ringa BARA in ETT svar

- (1) Att bli glad
- (2) Att bli trött
- (3) Att bli normal
- (4) Att komma hem

9.3 Figurer

Hur många ord strök informanterna under i den löpande texten?

Informant 1: 28

Informant 2: 27

Informant 3: 32

Informant 4: 34

Informant 5: 63

Informant 6: 99

Informant 7: 58

Informant 8: 16

Informant 9: 65

Informant 10: 161

Informant 11: 33

Informant 12: 32

Informant 13: 66

Informant 14: 60

Informant 15: 30

Svar på enkätfrågorna:

Rätt svar på *tömmar* **5** (33 %)

Rätt svar på *örnmäsa* **5** (33 %)

Rätt svar på *pipskägg* **4** (27 %)

Rätt svar på *falla ner i dvala* **4** (27 %)

Rätt svar på *dryckesbroder* **15** (100 %)

Rätt svar på *bedrövad* **3** (20 %)

Rätt svar på *lasarett* **7** (47 %)

Rätt svar på *att komma till sans* **7** (47 %)

Hur många informanter som strök under följande ord och hur många träffar respektive ord fick i korpusundersökningen:

Dvala: 12 (9 459 träffar i korpusar)

Oväsen: 14 (12 316 träffar i korpusar)

Näve: 14 (24 903 träffar i korpusar)

Otålig: 11 (41 966 träffar i korpusar)

Trävirke: 10 (214 träffar i korpusar)

Eländig: 10 (6 711 träffar i korpusar)

Vemodig: 12 (3 371 träffar i korpusar)

Hederlig: 10 (34 351 träffar i korpusar)

Pipskägg: 14 (320 träffar i korpusar)

Darrande: 11 (4 306 träffar i korpusar)

Inbilla: 9 (35 157 träffar i korpusar)

Vålnad: 10 (1 845 träffar i korpusar)